

УДК. 378.147:373.3

**УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ
МОВНО – КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ОСВІТИ**

викладач, Яцюк Ю. А.

<https://orcid.org/0000-0003-4743-6250>

e-mail: yuliagayevska@gmail.com

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
Україна, Умань

У статті обґрунтовано сутність та зміст компетентнісного підходу в освіті. Проаналізовано зміст та структура комунікативної компетентності.

Встановлено характерні ознаки мовно-

комунікативної компетентності, виокремлено складові комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Представлено педагогічні умови формування мовно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Визначено особливості формування мовно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Визначено мовно-

комунікативну компетентність майбутнього вчителя початкової школи як здатність встановлювати та підтримувати необхідні

контакти, сукупність мовних знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Виявлено, зв'язок мовно –

комунікативної компетентності з операційними характеристиками: комунікативними, перцептивними та

інтерактивними вміннями, з культурою спілкування.

Доведено вплив на процес управління формуванням мовно – комунікативної компетентності конкурентоздатних фахівців у вищому навчальному закладі та пошуку нових підходів щодо освітніх стратегій у підготовці майбутніх вчителів початкової школи в умовах диверсифікації освіти.

Ключові слова: компетентнісний підхід в освіті, структура мовно– комунікативної компетентності студентів, педагогічні умови формування мовно-комунікативної компетентності, майбутній вчитель початкової школи, тренінгові заняття у підготовці конкурентоздатних фахівців.

преподаватель, Яцюк Ю. А., Управление формированием речево- коммуникативной компетентности будущего учителя в условиях диверсификации образования / Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Украина, Умань.

В статье обоснована сущность и содержание компетентностного подхода в образовании. Проанализировано содержание и структура коммуникативной компетентности. Установлены характерные признаки культурно-коммуникативной компетентности, выделены составляющие коммуникативной компетентности будущего учителя. Представлены педагогические условия формирования культурно-коммуникативной компетентности будущего учителя начальной школы. Определены особенности формирования культурно – коммуникативной компетентности будущего вчителя. Визначено культурно – коммуникативную компетентность будущего учителя начальной школы как способность устанавливать и поддерживать необходимые контакты, совокупность языковых знаний, умений и навыков, обеспечивающих эффективное общение. Выявлено, связь

культурно коммуникативных компетентности с операционными характеристиками: коммуникативными, перцептивными и интерактивными умениями, с культурой общения.

Доказано влияние на процесс управления формированием культурно – коммуникативной компетентности конкурентоспособных специалистов в высшем учебном заведении и поисковых подходов в отношении образовательных стратегий в подготовке будущих учителей начальной школы в условиях диверсификации образования.

Ключевые слова: компетентностный подход в образовании, структура речево-коммуникативной компетентности студентов, педагогически условия формирования.

Yatsiuk Yliia, lecturer, Management of the formation of language - communicative competence future primary school teacher in conditions of educational diversification / Uman pedagogical university Pavla Tychyny, Uman, Ukraine.

The article substantiates the essence and content of the competence approach in education. The content and structure of communicative competence are analyzed. The characteristic features of linguistic and communicative competence are established, the components of communicative competence of the future teacher are singled out. The pedagogical conditions of formation of language and communicative competence of the future primary school teacher are presented. Peculiarities of formation of language-communicative competence of the future teacher are determined. The language and communicative competence of the future primary school teacher is defined as the ability to establish and maintain the necessary contacts, a set of language knowledge, skills and abilities that provide effective communication. The connection of linguistic-communicative competence with operational

characteristics: communicative, perceptual and interactive skills, with the culture of communication is revealed.

The influence on the process of managing the formation of language and communicative competence of competitive specialists in higher education and the search for new approaches to educational strategies in the training of future primary school teachers in terms of educational diversification is proved.

Key words: competence approach in education, structure of language-communicative competence of students, pedagogical conditions of formation of language-communicative competence, future primary school teacher, training sessions in training competitive specialists.

Вступ. Завдання вищої школи – готувати фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, мовно – компетентних, які б досконало, ґрунтовно володіли українською літературною мовою у повсякденно – професійній, офіційно – документальній сфері, зокрема набули навичок комунікативно виправданого використання засобів мови, оволоділи мовою конкретної спеціальності, фаху. Акцент переноситься на формування навичок професійної комунікації, удосконалення особливостей фахової мови, на розвиток культури мови, мислення і поведінки особистості.

Отже, майбутнім фахівцям мова потрібна не як сукупність правил, а як система світобачення, засіб культурного співжиття у суспільстві, самовираження особистості, професійної компетентності вчителя.

Серед компонентів професійної компетентності вчителя виділяють його мовно– комунікативну, яка є складним інтегрованим явищем і основною складовою фахової культури та майстерності.

Повсякденність переконує уповільненому покращенні мовної ситуації стосовно практики професійної підготовки фахівців у

педагогічній галузі. Це зумовлює роботу над подальшим удосконаленням системи вивчення української мови та формування мовно– комунікативних компетентностей майбутнього вчителя.

Проблему формування комунікативної компетентності розглядали у дослідженнях Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєва, Г. Андрєєвої, Н. Бутенко, В. Давидова, Ю. Ємельянова, А. Леонтьєва, Р. Немова, Г. Ніколаєва, І. Підласого, І. Тараненко, І. Шитової, Л. Яковлевої.

Формулювання мети статті та завдань полягає у визначенні сутності і змісту поняття мовно– комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, обґрунтуванні педагогічних умов ефективного формування мовно – комунікативної компетентності майбутніх вчителів.

Виклад основного матеріалу статті. Реалізація компетентнісного підходу як нова концепція освіти, що відображає сучасні зміни у суспільстві та орієнтована на відтворення якостей особистості ХХІ століття. Проблема формування професійної компетентності фахівців досліджується науковцями, які в її структурі виділяють мовно– комунікативну компетентність як одну з ключових для професійної діяльності майбутніх учителів.

Проблемою психолого– педагогічних умов та шляхами формування професійної компетентності учителя займалися В. Баркасі, В. Введенський, О. Власова, О. Дубасенюк, В. Калінін, Л. Карпова, Г. Копил, Н. Костилева, В. Левицький, Н. Лобанова, А. Маркова, М. Махлін, Н. Ничкало, Є. Огарев, О. Пометун, В. Сластьонін, В. Тюріна, В. Хуторської та інші.

У загальноживаному значенні компетентність (від лат. Competentia – приналежність за правом) означає володіння знаннями, що надають можливість оцінювати будь – що. Компетентність включає мобільність знань, володіння оперативними знаннями,

гнучкість, критичність мислення, здатність обирати серед багатьох рішень найоптимальніше тощо.

Вчені О. Крисан, О. Овчарук, О. Пошетун, О. Локшина, О. Савченко вважають, що компетентності є своєрідними комплексами знань, умінь і ставлень, що набуваються в навчанні і дозволяють людині розуміти, тобто ідентифікувати та оцінювати проблеми, що є характерними для різних сфер діяльності.

А. Хуторський визначає компетентність як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задані по відношенню до визначеного кола предметів та процесів та необхідних, щоб якісно та продуктивно діяти по відношенню до них [7].

Узагальнивши результати аналізу наукових праць можемо зробити висновок, що основу компетентності складає сукупність знань, умінь, навичок, особистісних та професійно важливих якостей, що дають змогу фахівцеві ефективно реалізовувати професійну діяльність.

Модернізація системи вищої професійної освіти неможлива без її диверсифікації, що має забезпечити ефективність управління процесом формування мовної особистості майбутніх вчителів початкової школи.

Диверсифікація (від латин. *diversus* – різний і *facere* – робити, розмаїття; різнобічний розвиток; розширення активності; вихід за межі основного змісту діяльності; розвиток напрямів діяльності [5]. Диверсифікацію визначають як одночасний розвиток багатьох взаємопов'язаних педагогічних здібностей студентів, розширення інноваційних технологій в освіті.

Диверсифікацію професійної освіти розглядають як процес розширення асортименту освітніх послуг [6]; широке розмаїття

навчальних закладів, освітніх програм і органів управління, впровадження різноманітних освітніх послуг, реалізація принципів альтернативності і варіативності, забезпечення якості освіти.

В. Ковальчук зазначає, що на виникнення диверсифікації освіти вплинули причини:

- створення великої кількості різнорідних освітніх послуг;
- зміна місця особистості у сфері освітніх послуг, коли особистість сама обирає освітні послуги згідно своїм можливостям, запитам і потребам;
- розвиток конкуренції між вищими освітніми установами ускладнив соціально-психологічні умови діяльності викладача, сформував нові відносини між суб'єктами освітнього процесу: студент, як споживач освітніх послуг, вищий заклад освіти – виробник освітніх послуг, а студент стає менеджером процесу набуття професіоналізму;
- зміна ролі вищої освіти в освітньому просторі, цілей освіти, процеси гуманізації і демократизації привели до розширення прав освітніх установ, посилення регіоналізації освіти, що відбилося на інноваційній діяльності навчальних закладів у галузі змісту освіти і педагогічних технологій, розширенні їхнього поля діяльності [4].

У філософсько-педагогічному аспекті процес диверсифікації освіти спрямований на гуманізацію і демократизацію освітніх систем, формування нових життєвих установок мовної особистості, гуманізацію суспільно-економічних відносин, що вимагає переходу від технократичного підходу до орієнтації на розвиток мовної особистості вчителя, формування у нього самостійності, творчої активності, вміння орієнтуватися, приймати відповідальні рішення у нестандартних ситуаціях, досягати максимально можливих результатів. Отже, освіта в умовах диверсифікації стає могутньою

рушійною, ініціативною силою економічного зростання держави, підвищення ефективності і конкурентоспроможності держави; фактором перетворення суспільства на відкриту, варіативну, діалогічну, толерантну систему, що забезпечує становлення конкурентоздатних фахівців.

Диверсифікація професійної освіти розглядають за: рівнями освіти; типами освітніх установ; змістом освітніх програм як за рівнями освіти, так і усередині кожного рівня; базової освіти; кваліфікаційними категоріями, що присвоюються; інноваційними формами, методами і засобами навчання; здійснюваним фінансуванням.

Дослідники І. Налетова, В. Оганесов, Н. Тверезовська, В. Сидоренко,

М.Умрик, В.Корсунов виокремлюють напрями диверсифікаційних освітніх процесів на сучасному етапі:

– модернізація змісту, педагогічних технологій підготовки майбутніх вчителів, системи управління якістю освіти;

– розробка механізмів інтеграції закладів вищої освіти в соціально-економічне та соціально-педагогічне середовище;

– удосконалення практичної спрямованості підготовки мовної особистості майбутніх вчителів відповідно потреб регіону;

– розробка системи моніторингу педагогічного процесу; проведення

маркетингу ринку педагогічної праці, розробка способів реагування на його зміни;

– постійне оновлення моделей соціального та професійного обліку майбутніх вчителів початкової школи відповідно соціального замовлення;

– створення умов для формування нової типології освітніх установ, побудованих на засадах інтеграції освітніх структур і гнучкості освітніх форм;

– соціальна адаптація студентів і викладачів до нестандартного, конструктивного мислення і поведження, усвідомлення і розвитку власного мовного досвіду.

У дослідженні Л. Карпової структурними компонентами професійної компетентності майбутнього вчителя визначено такі сфери:

- мотиваційну, яка включає загальнокультурну, особистісно-мотиваційну, соціальну компетентності;

- предметно- практичну (операційно- технологічну), що містить методологічну, практично- діяльнісну, дидактико- методичну, спеціально- наукову, економіко- правову, екологічну, валеологічну, управлінську, комунікативну, інформаційну компетентності;

- сферу саморегуляції, яка розкривається через психологічну та аутокомпетентність [3].

Проведений аналіз свідчить, що комунікативна компетентність є одним із основних структурних компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя, що підтверджено результатами досліджень різних науковців.

Розвиток мовно – комунікативної компетентності можна розглядати в двох аспектах: по- перше, в процесі соціалізації і виховання; по- друге, засобом спеціально організованого соціально- психологічного тренінгу.

Згідно з Л. Петровською, важливим моментом процесу розвитку комунікативних умінь на визначеному етапі становлення особистості є уявне програвання своєї поведінки в різноманітних ситуаціях. Планування своїх дій в уяві є складовою частиною комунікативної дії, що протікає нормально. Таке планування в уяві, як правило,

безпосередньо випереджає реальне виконання, але може відбуватися і завчасно, нерідко далеко відстаючи від втілення в поведінку, а іншим разом уявне програвання проводиться не до, а після завершення комунікативного акту. Здатність людини діяти в умі може бути цілеспрямовано використана для удосконалювання спілкування в ситуації соціально– психологічного тренінгу.

У результаті аналізу наукової літератури про сутність мовно – комунікативної компетентності можна стверджувати, що існують два основні підходи до його визначення. О. Аршавська, М. Вятютнев, Д. Ізаренков, Д. Крістел, С. Савіньон комунікативну компетентність розглядають як здатність використовувати мову в спілкуванні [2,53].

Д. Ізаренков виокремив у тлумаченні поняття комунікативна компетентність істотні ознаки:

– віднесеність комунікативної компетентності до класу інтелектуальних здібностей індивіда;

– сфера прояву цих здібностей є діяльним процесом, необхідною ланкою якого виступає мовний компонент, так звана мовленнєва діяльність. Зважаючи на це, автор уточнює зміст комунікативної компетентності, вказуючи на те, що:

а) здатність до спілкування є складним, набутим умінням, яке формується або у процесі природного пристосування людини до умов життя в певному мовному середовищі, або за допомогою спеціально організованого навчання;

б) здатність може знайти вияв в одному або в декількох видах мовленнєвої діяльності. [1]. У такому розумінні комунікативної компетентності акцентується увага на важливій ролі здібностей людини у її формуванні.

Другий підхід пов'язаний з іменами вчених Н. Гез, О. Казарцева, О. Константинова, Ю. Федоренко, Ю. Федоренко, Д. Хаймс, які

визначають комунікативну компетентність через поняття знання, навички й уміння. Так, наприклад, Н.Гез виділяє в понятті комунікативна компетентність знання про мову, навички й уміння застосовувати ці знання у мові згідно з різними ситуаціями спілкування. За О. Казарцевою, комунікативна компетентність – це знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих та породження власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування [2,36].

Важливим аспектом є визначення позиції та компетентності викладача у процесі компетентісно орієнтованого навчання. Комунікативний компонент включає: вміння працювати в групі і участь у сумісній діяльності; узгодження інтересів з іншими людьми і розуміння їх поглядів; обговорення ходу роботи; уміння правильно формулювати питання, аргументовано висловлювати свою думку, вести діалог, публічно виступати; виконання логіко– інформаційних вимог до усної та письмової мови; готовність пояснити цілі, послідовність дій, критерії оцінки[2,180].

Дослідниками встановлено характерні ознаки мовно– комунікативної компетентності:

- відносність – залежність від взаємодіїучасників комунікативного процесу;

- динамічна особливість мовленнєвої взаємодії осіб, які володіють певними знаннями мови, якою вони спілкуються;

- охоплює письмове та усне мовлення;

- комунікативна компетентність контекстуально обумовлена;

- належить до сфери знань людини, її можна розвивати, підтримувати, оцінювати через мовленнєву діяльність [2,45].

Комунікативний процес розуміється як інформаційний процес між людьми як активними суб'єктами, з урахуванням відношень між партнерами.

Мовно– комунікативна компетентність постає як структурний феномен, що містить складові цінності, мотиви, установки, соціально– психологічні стереотипи, знання, уміння, навички.

Сукупність визначених заходів, спрямованих на підвищення ефективності мовного впливу, отримала назву переконуючої комунікації, на основі якої розробляється експериментальна риторика – мистецтво переконання за допомогою промови. Інший вид комунікації включає знакові системи: оптико – кінетичну – до неї належать жести, міміка, пантоміміка; пара – і екстралінгвічну. Перша – це система вокалізації, тобто якість голосу, його діапазон, тональність. Друга – включення в промову пауз, інших вкраплень, темп промови; організацію простору і часу комунікативного процесу; візуальний контакт: частота обміну поглядами, тривалість, зміна статичності і динаміки погляду, уникання його.

З усього вище сказаного можна визначити структуру комунікативної компетентності вчителя:

- комунікативні якості, які характеризують наявність і розвиток здатності до спілкування;

- комунікативні здібності: володіння ініціативою у спілкуванні, здатність емоційно відгукуватись на стан партнерів по спілкуванню, здатність до самоактивізації та активізації партнера по спілкуванню;

- знання норм і правил спілкування;

- знання етичних стандартів педагогічної діяльності, естетичних і моральних цінностей, культурних традицій, вікових, інтелектуальних та інших характеристик і дотримання цих стандартів та використання цих знань у процесі спілкування. Якщо у звичайному

міжособистісному спілкуванні механізми міжособистісної взаємодії діють спонтанно, то для вчителів вони мають професійне значення;

- уміння слухати;
- уміння говорити – мовленнєва культура.

Вимоги до комунікативних якостей мовлення вчителя зумовлені функціями:

1) Комунікативна – встановлення і регуляція взаємовідносин між учителем і учнем, забезпечення гуманістичної спрямованості розвитку учнів.

2) Психологічна – створення умов для забезпечення психологічної свободи учня, прояву індивідуальної своєрідності його особистості.

3) Пізнавальна – забезпечення повноцінного сприймання навчальної інформації учнями, формування в них особистісного, емоційно – ціннісного ставлення до знань.

4) Організаційна – забезпечення раціональної організації навчально – практичної діяльності учнів. Вона підкреслює роль мовлення вчителя у розв'язанні таких завдань уроку, як організація ефективного навчального слухання учнів, забезпечення оптимального темпу пізнавальної діяльності, творчого робочого самопочуття учнів на уроці.

Отже, під мовно – комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з учнями, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування у вигляді словесних і візуальних форм.

Велике значення у підготовці майбутніх вчителів початкової школи відіграють тренінги. Л. Петровська пропонує декілька принципів, за яких повинна відбуватися тренінгова програма:

1. Спілкування за принципом тут і зараз;
2. Принцип персоніфікації висловлювань. Цей принцип спрямований на можливість розкриття учасниками тренінгу власних думок і ставлення до інших, він дозволяє висловлюватися типу, «я вважаю», «я думаю», замість «існує думка», «всі говорять».
3. Принцип акцентування мови почуттів. Цей принцип дозволяє учасникам тренінгу зрозуміти свої почуття, свій емоційний стан і відійти від оцінювання інших учасників, тому що негативне оцінювання ускладнює взаємодію й не дозволяє повністю розкритися мовцям.
4. Принцип активності. Від цього принципу залежить ефективність усього тренінгу, тому що активна позиція під час занять дозволяє винести з них якомога більше корисної інформації, умінь, розкрити свій потенціал, навчитися звертати увагу не тільки на свої переживання й проблеми, а також приділяти увагу іншим партнерам по спілкуванню.
5. Принцип відвертого спілкування. Цей принцип суттєво впливає на ефективність і результати тренінгу.
6. Принцип конфіденційності. Цим принципом обумовлюється нерозголошення інформації, почутої під час тренінгу, і тим самим забезпечується довірлива атмосфера в групі, коли учасники групи впевнені один в одному, що в свою чергу сприяє встановленню дружніх стосунків і сприятливому клімату під час спілкування.

Дотримання наведених принципів під час проведення тренінгу дозволяє досягти високих результатів у підготовці студентів до

спілкування, як професійного, так і міжособистісного, підвищити рівень сформованості комунікативної компетентності.

Отже, під час тренінгу майбутні педагоги набувають умінь вести переговори, розв'язувати психолого – педагогічні задачі, відстоювати свою позицію, адекватно поводитися у конфліктних ситуаціях, оволодівають прийомами ефективного педагогічного спілкування у процесі виконання завдань професійної діяльності.

Висновки. На основі аналізу основних теорій і концептуальних положень відносно формування мовно– комунікативної компетентності та практичного досвіду можна зробити висновки.

Комунікативна компетентність включає: інформаційну компетентність, що виражається у чіткій комунікації і правильному передаванні інформації; мовну компетентність, що включає культуру мови, правильність, виразність й естетичність мовлення; компетентність соціальної взаємодії, пов'язану зі встановленням контакту, здатністю до залагодження конфліктів, вмінням діяти злагоджено у спілкуванні; компетентність у сприйманні та розумінні іншої людини.

Проведена пошукова робота дала змогу обґрунтувати методичні засади мовно – комунікативної компетентності майбутнього вчителя, а саме створення спеціально організованих умов:

- осмислення теоретичних аспектів і засвоєння студентами ґрунтовних знань щодо комунікативних процесів у навчанні;
- формування установки на оволодіння мовно – комунікативною компетентністю;
- організація лекційних і практичних занять з використанням сучасних технологій навчання, інтерактивних методик;
- створення сприятливого навчального середовища для проведення тренінгів, мікрОВикладань тощо;

– розроблення і запровадження ефективних методик психолого-педагогічного діагностування рівнів мовно-комунікативної компетентності.

Тож, диверсифікація постає невід'ємним процесом освітньої системи в цілому, чинить значний вплив на формування мовної особистості майбутнього вчителя.

Подальші наукові розвідки, на нашу думку, варто спрямувати на вироблення навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері: вплив на співрозмовника за допомоги вмілого використання різноманітних мовних засобів, оволодіння культурою монологу, діалогу та полілогу; сприйняття і відтворення фахових текстів, засвоєння лексики і термінології свого фаху, вибір комунікативно виправданих мовних засобів.

Література:

1. Гаун О. (2004). Знать, понимать, применять. Формирование коммуникативной компетенции. *Учитель года*, 3, 51–59.
2. Волкова Н. П. (2006). Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно – педагогічної комунікації: дис....д-ра пед. наук: 13.00.04. Дніпропетровськ, 432.
3. Глигало Ю. В. (2010). Соціально – перцептивна компетентність майбутніх фахівців соціальної сфери в процесі професійної підготовки. *Теорія та методика управління освітою*, 5.
4. Зязюн І. А. (2000). Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.–метод. посіб. Київ: МАУП, 309.
5. Н. М. Бібік, І. Г. Єрмаков, О. В. Овчарук та ін. (2005). Компетентнісна освіта: від теорії до практики. Київ: Пляеди, 120.

6. Овчарук О.В. (2004). Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. Бібліотека з освітньої політики / Під заг.ред. О.В.Овчарук. Київ: «К.І.С.», 6– 16.

7. Хуторской А. (2003). Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*, 2, 58–64.

References:

1. Haun O. (2004). Znat, ponymat, prymeniat. Formyrovanye kommunykatyvnoi kompetentsyy. *Uchytel hoda*, 3, 51–59. [in Ukrainian].

2. Volkova N. P. (2006). *Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv do profesiino – pedahohichnoi*: [dys....d-ra ped. nauk: 13.00.04.] Dnipropetrovsk, 432. [in Ukrainian].

3. Hlyhalo Yu. V. (2010). Sotsialno – pertseptyvna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery v protsesi profesiinoi pidhotovky. *Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu*, 5. [in Ukrainian].

4. Ziazun I. A. (2000). Pedahohika dobra: idealy i realii: [nauk.– metod. posib.] Kyiv: MAUP, 309. [in Ukrainian].

5. N. M. Bibik, I. H. Yermakov, O. V. Ovcharuk ta in. (2005). Kompetentnisna osvita: vid teorii do praktyky. Kyiv: *Pleiady*, 120. [in Ukrainian].

6. Ovcharuk O.V. (2004). Rozvytok kompetentnisnoho pidkhodu: stratehichni oriientyry mizhnarodnoi spilnoty. [Biblioteka z osvitnoi polityky / Pid zah.red. O.V.Ovcharuk]. Kyiv: «K.I.S.», 6– 16. [in Ukrainian].

7. Khutorskoi A. (2003). Kliucheverye kompetentsyy kak komponent lychnostno oryentyrovannoi paradyhm obrazovanyia. *Narodnoe obrazovanye*, 2, 58 –64. [in Ukrainian].